

1917-nji ýylda Gazada türklere garşy guryýer operasiýasy başlanda näme boldy?

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar
написано kitapcy | 26 января, 2025

1917-nji ýylda Gazada türklere garşy guryýer operasiýasy başlanda näme boldy? 1917-nji ÝYLDA GAZADA TÜRKLERE GARŞY GURYÝER OPERASIYASY BAŞLANDA NÄME BOLDY?

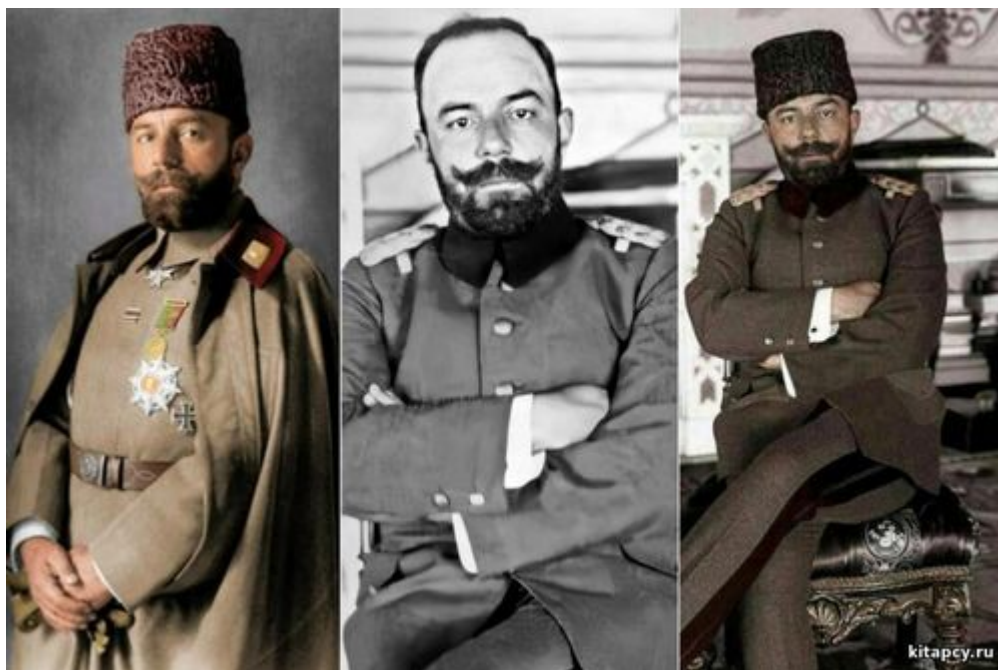
1917-nji ýylda Gazada, belki-de, gazalylaryňkydan has ýaramaz şertlerde dünýäniň iň döwrebap we güýçli goşunynyň başlan iki guryýer hereketinde türk esgeri duşmany iki gezek doly ýok edipdi

Tohumlary Patyşa Russiýasynda atylan «Howewey Sion» («Chibbath Zion») hereketi Palestinada döwlet gurmagy maksat edinen jöhüt göçleriniň düýbünü tutdy.

Baron Edmond de Rotşildiň maddy we ruhy goldawlary bu göçhä-göçlügiň legal we legal däl ýollar bilen goldanmagyny gazandy. 1909-njy ýylda Soltan Abdylhamydyň tagtdan inderilmegi bilen

proses çaltlananam bolsa, ilkibaşda jöhitleriň ýaran hasaplaýan «Ittihat we Terakki» jemgyýeti (ittihatçylar, «ýaş ofiserler» hereketi) sionistlere garşy Soltan Abdylhamydyňkydan has beter söweşe girişipdi.

Jemal, Talat, Enwer paşa dagynyň dürli syýasy kararlarda birnäçe ýalňyşlygy baram bolsa, bu boýunça netijeli işleri alyp barandygyny aýtmak gerek.

Jemal Paşa

Şuny-da belläp geçmek gerek, Soltan Abdylhamydyň tagtda oturan döwründe jemi göçüp gelen jöhidiň sany 40 müňi töwerekän bolsa, soltanyň tagtdan inderilmeginden soňky birküç ýylyň içinde 80 müňden geçipdi.

Ittihatçylar gijem bolsa, abanyp gelyän howpy duýdular we gerekli önüni alyş işlerini geçirdiler. Şeýle-de bolsa, geçirilen işler Gazanyň her garyş ýeriniň türk esgeriniň gany bilen suwlanmagynyň önüni alyp bilmändi.

Ahyrynda Birinji jahan urşy başlanda, sionist jöhitler oýlanyşykly hereket etmegi bes edip, ähli güýçleri bilen iňlisleriň tarapyna geçdi. Olat iňlislere çak edilişiniň tersine, diňe maddy güýç berip oňmadylar, hut iňlis goşunlarynyň hatarynda sion birliklerini gurdular we razwedka maglumatlaryny toplaý, sanardan kän türk esgeriniň şehit bolmagyna sebäp boldular.

Taryhyň oýnuna seretseňizläň, türkler üçin bu dartgynlylykdaky iň uly döwülme nokady Gaza bolupdy.

Sion birligi

- **Sion (Gatyr) birlikleri**

Sion birligi iňlisler bilen bir hatarda beýleki Günbatar döwletleriniňem goldawyny gazanmak üçin gurlupdy. Wladimir Žabotinskiý atly jöhit ofiseriniň ýolbaşçylyk edýän birliginde 600-den gowrak meýletinçi bolupdyr.

Bu birlik 1915-nji ýylda Gelibola gelip, iň soňky ok atylýança türkleri garsy söweşipdi.

Çanakkalede türk ganyny akdyran bu birkikdäki esgerler häzirem Ysraýylda milli gahryman hasaplanýar.

Binyamin Netenýahu 2014-njy ýylda bu birligiň serkerdeleriniň guburlaryna zyýarat edip, gaýtadan dile düşüpdü.

Netenýahunyň «Sion birligine» eden zyýaraty

Bu zyýarat tötänden bolanok, çünki Netenýahunyň kakasy birligi gurmaga gönüden-göni gatnaşan adamlaryň biri.

Sion birliklerini esaslandyryjy Wladimr Žabotinskiý bu birlikleriň peýdasyny şeýle düşündirýärdi:

«Men Gelibola gitmedim. Şol sebäpli size meýletin birligiň kyssasyny aýdyp bilmerin. Emma şuny aýdyp biljek:

Şol wagt Trumpeldoryň orta atan pikirleri dogrudy... Uruşmak üçin Gelibola gitmek sionizme täze-täze gözýetimler gazandyrdy. Eger biz 1917-nji ýylyň 2-nji noýabrynda «Balfur deklarasiýasy» bilen Palestinada ýurt edinmek babatda söz sözlemäge hukuk gazanan bolsak, muňa barýan ýol Geliboludan geçendir».

Türk esgeri Gelibolu frontunda

Talat paşa jöhitleriň girişen şuňa meňzeş synanyşyklaryna garamazdan ittihatçylaryň hiç kimsä aýratyn ýeňillik berilmejekdigini, jöhitleriňem beýleki jemagatlar ýaly osmanly raýaty boluo galjakdygyny aýdýardy:

«Onda ýene iň başyndan bäre aýdanlarymy gaýtalap aýtmaga mejbur bolýaryn. Jöhitlere haýsydyr bir aýratyn ýeňillik bermegimiz mümkin däl. Olar hem beýleki raýatlarymyza berilen hak-hukuklardan deň derejede peýdalanyp bilerler. Emma häzirki kanunlarymyz şonsuzam jemagatlara öz-özlerini dolandyrmak babatda örän giň hak-hukuklary berýär we mejlisiň gün tertibine täze hödürlenýän kanunlar arkaly bu hak-hukuklaryň hasam giňeldilmegini göz önüne tutýarys».

Çanakkale fronty

Talat paşanyň bu aýdýanlarynyň jany ýok däl di, çünki sionistleriň tersine, hususanam iudeý şerigatyna tüýs ýüregi bilen wepaly jöhitle aýratyn döwlet gurmak pikiriniň, özem muny türk jenaýaty arkaly gazanylmagyny haram yglan edipdiler. «Alliance İsraelite» ady berilen hereket sionistleriň pyrryldaklarynyň önüni alyp, türkler bilen agzybir ýaşaşmagy esas edinipdi.

Haýim Nahumyň başyny çeken bu hereket Polşadyr Ukrainadan gelen sionistleriň garşysynda ullakan bir edip bilen zady bolmady. Muňa garamazdan «Alliance İsraelite» hereketi ýüzlerçe jöhidiň osmanly goşunynyň hatartna ýazylmagyny we maddy kömek berilmegini gazandy.

Bu boýunça ädim ädenleriň köpüsi osmanly raýaty bolan jöhitleydi, emma migrant bolup gelenler türkleri garşy çäksiz uly duşmançylyk besläp hereket edýärdiler.

I. DÜNYA SAVAŞINDA FİLİSTİN-SİNA CEPHESİ LOJİSTİK FAALİYETLERİ

Mevlüt KARAGÖZ

YEDİTEPE

kitapcy.ru

«Jemal paşa heniz 1914-nji ýylda sebitde sionist pyrryldaklar bilen hereket edýän ähki migrant gelmişekleriň deportasiýa edilmegi üçin hökümete şu maddalary öz içine alýan kanun girizmegi teklip etdi:

«- Kese ýurtlardan gelýän jöhit muhajirler osmanly raýatlygyna kabul ediläýende-de, Palestina alynjak däldir.

– Jöhitleriň Palestinada koloniýa gurmaklaryna ýol berikmez, «koloniýa» ady berilen jöhit posýoloklary hökümetiň kesgитlän atlaryna degişli edilip, böleklere bölüner.

– Başga döwletleriň raýatlary we olaryň wekilleri bu

bölekleriň işine we daýhanlaryň şahsy işlerine goşulyş bilmezler.

– Jöhitleriň Palestina göçüp gelmegine we mülk satyn almaklaryna guramaçylyk edýän syýasy, sosial, ykdysady jemgyýetler aradan aýrylmaly.

– Bularyň agzalary we gizlinlikde jemgyýet gurmaga synanyşan kese ýerliler osmanly ýurdundan deport edilmeli.

– Osmanly ýurdunda jöhit muhajirleri getirmek üçin gurlan jemgyýetler ha osmanly raýaty bolsun, ha başga ýerli, Palestinada şahamça ýa hususy işgär saklap bilmezler.

– Palestinadan başga osmanly ýurdunyň islendik ýerine göçüp gitmek isleýän jöhitlere ýeňillikler dörediler».

Bu maddalar osmanly raýaty bolan jöhitlere degişli dälem bolsa, musawy (iudeý) jemagatyna ýokuş deger diýip, hökümet kabul etmedi.

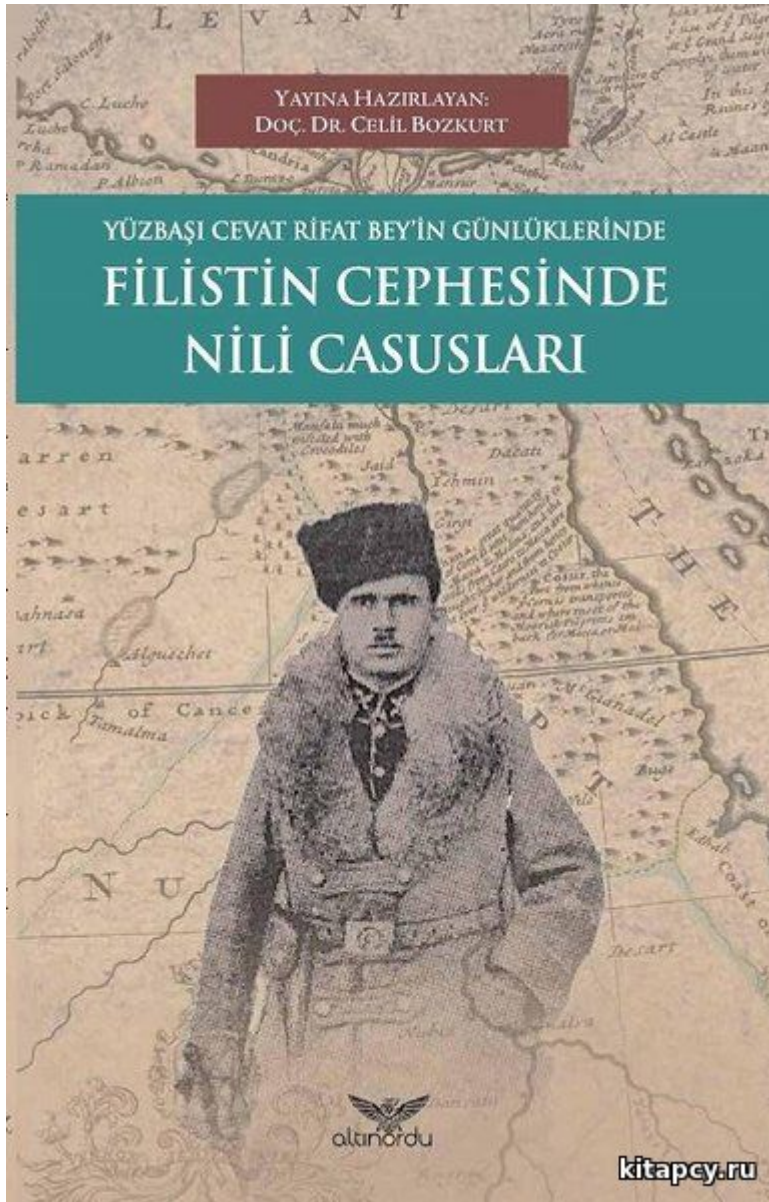
Jemal paşa munuň söbügini sypdyrman, bu gezek üç maddalyk başga bir kanuny teklip etdi:

«- Osmanly döwleti sionizmi Döwleti-Aliýäniň bähbitlerine ters hususy we pitneçi gurama hasaplaýar.

– Osmanly raýatydygyna garamazdan gizlin guramalara agza bolanlar hakda kanun güýje giriziler.

– Kese ýurduň raýatlary bolan sionistleriň osmanly topraklaryna girmäge haky ýokdur we olaryň osmanly ýurtlarynda barlary-da deport edilmäge degişlidir».

Şuny-da aýratyn nygtap geçmek gerek, türk jöhitleriniň arasynda göze görnüp duran hyýanat bolmaýşy ýaly, olaram azyndan musulman türkler ýaly Osmanlyny öz watanlary hasaplaýardylar.

A soň göçüp gelen jöhitler bolsa harby taýdan düýpli zeperleri ýetiripdiler.

Aaron Aaronson atly sionistiň guran «NIL» jansyzlyk guramasy Palestinada gönüden-göni iňlisler üçin türkclere garşy kontrrazwedka işlerini alyp bardy.

Soňra «NIL»-e ýolbaşçylyk eden Sara Aronson gurama üçin düýpli işleri etdi.

Türkler Saranyň kimdigini 1917-nji ýylda anykladylar.

Sara türkleriň eline düşmejek bolup we «NIL»-i äşgär etmejek bolup öz janyna kast etdi.

Jemal paşa 1917-nji ýylda jansyz Sarany we «NIL» guramasyny

aýan edenden soň gabatlaşan zatlaryna aňk bolup galyppy.
Paşa alkymlap gelen iňlis goşunynyň garşysyndaky iň kritiki nokat bolan Gazanyň ykbalyny üýtgetjek karar kabul etdi. Ol Gazada näçe jöhüt bar bolsa, barsyny göçürip şäherden çykardy. Jemal paşa Gazanyň goralmagy hemme zady etmäge taýýardy. Ol nemesleriň öz salgysyna ýollan razwedka maglumatlarynda «NIL» guramasynyň ähli strategiki maglumatlary iňlislere ýetirýändigini, şonuň üçinem harby taýdan goranjak bolmagyň manysyz boljakdygy hakdaky duýduryşlaryna şeýle jogap berdi: «Şular ýaly ýagdaýlarda umytsyzlyga düşmezlik üçin adamda ýaş türk batyrgaýlygy bolmaly. Bu adamlaryň geýmim-gejimi, aýakgaby, goş-golamy ýok, yöne polat ýaly sagdyn ýürekleri bar. Biz türkler hemme zada garamazdan soňuna çenli göreşmegi niýetimize düwdük. Ýitirjek zadymyz gakmady. Bize diňe bir peýda bar».

Iňlisler ellerindäki maglumatlara esaslanyp, bar güýji bilen hamana Gazany eliniň aýasyndaky ýer hasaplap, hüjüme geçdi. Birinji Gaza urşunda Gaza jülgesini geçip, her garyş ýerini bilýän türk goşun bölümlerini üznüksiz top atyşlary bilen zarba urdular.

1917-nji ýylyň Gaza urşy

Top atyşlary togtap, gabaw öz ýerini hüjüme berende, hemmeleriň garaşmadyk zady bolup geçdi.

Iňlis goşuny Gazada aýagy duşaklanan ýaly bolup galdy. Türk esgeri şonça bökdençligiň içinden sogrulyp çykyp, iňlisleriň gözünde ot ýakdy. Jemal paşa iňlisleri gorkunç ýeňlişe sezewar

etdi.

Iňlisler gelişleri ýaly Gazadan, yzynda ýüzlerçe maslyk we ýesir goýup yza çekilipdi.

Jemal paşa Gaza gabawyndan soň şuňa meňzeş strategiýany Ierusalimde-de amala aşyrmak üçin herekete geçdi. Ol Ierusalinde ýaşaýan ähli jöhitleri Şam, Müsür, Anadoly taraplara göçürjek boldy, emma Gaza göçürişligi dünýä jemgyýetçiliginde gorkunç kabul etmeleri (восприятие) döredipdi.

Osmanlynyň uruşdaky soýuzdaşy Germaniýa çenli, bütin dünýä bu syýasatdan dessine el çekilmegi üçin Stambul hökümetine uly basyş etdi.

Iňlisler bolsa Gazadan entegem el çekmändiler. Bu gezek deňiz tarapdanam Gaza gabalyp, birinjisinden has beter top atyşy bilen şäher birnäçe günläp topa tutuldy.

Iňlisler täzedan guryýer hereketine başlanda mundan öň hiç bir uruş meýdanynda ulanylmadyk ýaraglary Gazada türk esgerine garşy ulandylar.

Çöl uruşlaryna laýyk getirilen tanklar we zäherli gazlar bularyň käbirleridir.

Şeýle-de bolsa, iňlisleriň elindäki ähli artykmaçlyklary bilen Gazada amala aşyran ikinji guryýer operasiýasy-da şowsuz tamamlandy.

Ahmet Jelal paşanyň serkerdeligindäki türk goşuny ömründä birinji gezek gabatlaşan ýedi tankyň dördüsini paýhynlap bildi. Iňlis goşuny Müsüre çenli yza çekildi.

Iňlisler üçünji gezek gelenlerinde Gazany hökman alaymalydy. Her gezeginde täzelenip gelýän iňlis goşunynyň şäheri alyp bilmän yzyna gaýtmasy fiziki kada-kanuna ters boljakdy.

Iki uly guryýer operasiýasynda duşmany doly diýen ýaly ýok eden türk goşunynyň ýagdaýyny öz habarnamalaryndan öwrenip bolýar:

«Her günde duşmanyň topçy-artilleriýasynyň zarbasyndan 3-5 adamymyz wepat bolýar. Söweşjeň güýjümüziziň ondan dokuzy paýhynlandy, rota serkerdeleri ýaş, tejribesiz we entek türgenleşdirmäge degişli ofiserleriň elinde galdy. Häzire

çenli ýitgileri soňlandyrmak üçin ýollanan yzyny toplaýjylaryň az sanlysyndan başgasy entek tälim berilmedik, hatda egin-eşiksiz, egni köýneksiz gelyär, hiç birinde esgerlik ruhy ýok. Bu batalýondaky alty hepdelik hyzmat eden döwrümde gören zatlarymy aç-açan we hakykata doly laýyk ýagdaýda aýtmagy watançylyk borjum hasaplaýaryn...»

1917-nji ýylda Gazada, belki-de, gazalylaryňkydan has ýaramaz şertlerde dünýäniň iň döwrebap we güýçli goşunynyň başlan iki guryýer operasiýasynda türk esgeri duşmany iki gezek doly ýok edipdi. Ahyrsoňunda üçünji gezeginde özara agzalalyklary

sebäpli şäherden kynlyk bilen çykmaly bolupdy.
Mehmet MAZLUM ÇELIK.

Ýekşenbe, 22.10.2023 ý. Taryhy makalalar